

วารสารวิชาการ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิต

เจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตน วัดศรีล้อม จังหวัดลำปาง: ภูมิประวัติ และบทบาทหน้าที่แห่งพิธีกรรม

วันที่รับ : 1 กันยายน 2567

ปิยพงษ์ วงศ์ศิริ^{1*} เอี่ยมพร ทิพย์เดช¹ บัณฑิต ทิพย์เดช¹ และวัชรินทร์ แก่นจันทร์¹

วันที่แก้ไข : 21 ตุลาคม 2567

¹สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา

วันที่ตอบรับ : 21 ตุลาคม 2567

*Corresponding author e-mail : tailoei@gmail.com

บทคัดย่อ

เจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตน เป็นนามของท้าวเวสสุวรรณที่ประดิษฐานอยู่ ณ วัดศรีล้อม อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ผู้เป็นหนึ่งในท้าวจตุโลกบาลโดยเป็นเทพเจ้าแห่งยักษ์ที่นอกจากจะเป็นเทพผู้คุ้มครองดูแลโลกมนุษย์ทางด้านทิศเหนือ และเป็นเทพผู้ปกป้องพระพุทธศาสนาแล้ว ยังเชื่อกันว่าเป็นเทพแห่งความมั่งคั่งร่ำรวยที่มีอำนาจในการประทานทรัพย์สินให้แก่ผู้ประพาสดีประพฤติชอบ ตามภูมิประวัติของเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตนได้แสดงให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องกับพื้นที่หลายแห่งในเมืองลำปางและการยอมศิโรราบต่ออุทยานภาพของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยพร้อมที่จะเป็นเทพแห่งอสุรฝ่ายธรรมะ ทำหน้าที่ดูแลบ้านเมืองและช่วยเหลือผู้ที่ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรม จากประสบการณ์และเรื่องเล่าเกี่ยวกับเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตนจากอดีตจนถึงปัจจุบันได้สร้างความเลื่อมใสศรัทธาให้แก่ชาวลำปางและคนทั่วไปเป็นจำนวนมาก ดังจะเห็นได้จากจำนวนคนที่เดินทางมาสักการบูชาในแต่ละวันโดยเฉพาะอย่างยิ่งในวันหยุดของเทศกาล ต่าง ๆ และในพิธีกรรมเลี้ยงเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตนที่จัดอย่างต่อเนื่องเป็นเวลากว่า 100 ปี ซึ่งการที่พิธีกรรมเลี้ยงเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตนยังคงสืบทอดและดำรงอยู่ได้จนถึงปัจจุบันนั้น เนื่องมาจากบทบาทหน้าที่ที่สำคัญของพิธีกรรมเลี้ยงเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตนซึ่งมีทั้งหมด 6 ประการ ที่เกื้อหนุนให้พิธีกรรมยังคงอยู่ท่ามกลางสภาวะการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต

คำสำคัญ: เจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตน, ลำปาง, ภูมิประวัติ, บทบาทหน้าที่

Chao Pho Mahayaksamphanton at Wat Srilom Temple in Lampang Province:

Background and the Ritual Roles

Received : 1 September 2024

Revised : 21 October 2024

Accepted : 21 October 2024

Sukhansa Fuangwongsakul^{1*} Phat Paninsuansakul¹ Wiraj Toonkaew¹
and Anchalee Ruanman¹

¹Department of Chinese, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Chiangmai Rajabhat University

*Corresponding author e-mail: sukhansa_yot@g.cmru.ac.th

Abstract

Chao Pho Mahayaksamphanton is the name of Thao Wessuwan who is enshrined at Wat Sri Lom Temple in Mueang Lampang District, Lampang Province. He is the one of four gods who are the keepers of the world as known as Thao Chatulokaban. Thao Wessuwan is the god of giants who protects the world in the North and He is the god who protects Buddhism. He is also believed to be the god of wealth and has the power to grant wealth to those who behave well and act rightly. According to the history of Chao Pho Mahayaksamphanton, stories of the god has been found in many areas in Lampang including his succumbence to the power of the Lord Buddha and becoming a Dharma giant god. He takes the burden to take care of the country and help those who stand firm in morality. The stories about Chao Pho Mahayaksamphanton have been told for ages and they instill faith among Lampang people and the public. This can be seen from the increasing number of visitors who come to pay homage every day, especially on holidays, and in the ceremony of feasting Chao Pho Mahayaksamphanton that has been continuously held for more than 100 years. The ritual of feasting is still being passed down and has survived until the present day. This is because the six important roles of the feasting ceremony help support the ritual to remain even in the change of social circumstances compared to the past.

Keywords: Chao Pho Mahayaksamphanton, Lampang, Background, Ritual Roles

วารสารวิชาการ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิต

บทนำ

ความเชื่อเป็นปรากฏการณ์ทางความคิดที่เกิดจากความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อันเป็นผลมาจากการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัส ทั้งจากประสบการณ์ตรงและการรับรู้ผ่านกระบวนการสื่อสารในรูปแบบต่าง ๆ โดยความเชื่อที่ปรากฏในยุคสมัยที่มนุษย์ยังไม่มีการศึกษาอย่างเป็นระบบนั้น เป็นความเชื่อที่มีความหลากหลาย และมีการจัดประเภทของความเชื่อไว้เป็นหลายลักษณะ อาทิ ความเชื่อเกี่ยวกับโชคลาง ความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์ ความเชื่อเกี่ยวกับการรักษาโรค ความเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ ฯลฯ ซึ่งความเชื่อดังกล่าวล้วนแสดงให้เห็นถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นที่ไม่สามารถอธิบายเหตุผลของการเกิดขึ้นได้ หากแต่เชื่อว่าเป็นการกระทำของสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติที่บันดาลให้เกิดขึ้น ไม่ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นจะส่งผลดีหรือผลร้าย สร้างความสุขหรือสร้างความเดือดร้อนให้แก่คนในชุมชนเพียงใดก็ตาม ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงต้องแสวงหาที่พึ่ง ทั้งสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติเป็นสิ่งที่มนุษย์เชื่อว่าจะพึ่งพิงและขอความคุ้มครองได้ โดยไม่ทราบว่ามีอำนาจเหนือธรรมชาตินั้นคือสิ่งใด โดยอาจเป็นเทพเจ้า เทวดาอารักษ์ นักบวชในลัทธิต่าง ๆ บรรพชน หรือภูตผีต่าง ๆ ที่เชื่อมันว่าจะคุ้มครองปกป้องผองภัยให้รอดพ้นจากความทุกข์ยากและอันตรายทั้งมวล พร้อมทั้งอำนวยสิ่งที่เป็นมงคลความสุขสวัสดิ์ให้แก่ตนและชุมชนได้ ซึ่งในแต่ละชุมชนไม่ว่าจะเป็นชุมชนระดับใด ชาวชุมชนต่างเชื่อว่าจะมีสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติประจำชุมชนคุ้มครอง เป็นที่เคารพบูชาและเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชนนั้น ๆ ดังที่ปรากฏเป็นหอผี ศาลเจ้า เจ้าพ่อ เจ้าแม่ และอนุสาวรีย์ ในขณะเดียวกัน หากชุมชนใดเป็นที่ประดิษฐานสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติที่เชื่อว่ามีศักดิ์สิทธิ์ จนเป็นที่เลื่องลือทั่วไป ไม่เพียงแต่คนในชุมชนเท่านั้น ที่มีความเลื่อมใสศรัทธา คนต่างชุมชนมาร่วมสักการบูชาและยึดเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเคารพนับถือดังเช่นชุมชนศรีล้อมในจังหวัดลำปางอันเป็นที่ประดิษฐานของเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตน หรือเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตนตามชื่อที่ปรากฏในบริเวณวัดศรีล้อม อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง

ชุมชนศรีล้อม เป็นชุมชนหนึ่งในตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง มีวัดศรีล้อมเป็นวัดประจำชุมชน เป็นที่ประดิษฐานของเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตน ที่ชาวชุมชนศรีล้อมเชื่อว่าเป็นท้าวเวสสุวัณ หรือท้าวภูเระ ผู้เป็นหนึ่งในท้าวจตุโลกบาล (ผู้รักษาทิศทั้ง 4 ในสวรรค์ชั้นจตุมาหาราชิกา) เป็นเทพเจ้าแห่งยักษ์ที่ทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองและดูแลโลกมนุษย์ประจำทิศเหนือ อีกทั้งคุ้มครองพระพุทธศาสนาให้รอดพ้นจากภัยพิบัติและสิ่งไม่ดีทั้งปวง อีกทั้งยังได้รับการยกย่องว่าเป็นมหาเทพแห่งความมั่งคั่ง ร่ำรวย เนื่องจากเชื่อว่าเป็นผู้รักษาชุมทรัพย์ของแผ่นดิน มีอำนาจในการประทานทรัพย์สินให้แก่ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ในขณะเดียวกันก็ยังให้ความช่วยเหลือในเรื่องต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์สุขแก่ผู้ร้องขอ โดยสิ่งที่ร้องขอนั้นจะต้องไม่ผิดคุณธรรมหรือสร้างความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น ด้วยพื้นภูมิความเป็นมาของเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตนในฐานะของความเป็น “ท้าวเวสสุวัณ” แล้ว จากการค้นคว้าและสืบค้นข้อมูลทั้งจากเอกสารโบราณ เช่น คัมภีร์ใบลานที่จารึกเป็นภาษาล้านนา ฉบับวัดศรีล้อม และการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้านในชุมชนศรีล้อม ทำให้ทราบถึงความน่าสนใจในภูมิประวัติของเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตน ที่แม้จะมีโครงเรื่องใหญ่แตกต่างไม่มากนักจากโครงเรื่องที่กล่าวถึงที่มาของสฤงเจดีย์หรือโบราณสถานสำคัญหลายแห่งที่เกี่ยวข้องกับการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในการปราบยักษ์เกรทีมีความหึงงายโส แต่รายละเอียดของเรื่องล้วนมีความน่าสนใจในอิทธิปาฏิหาริย์ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและความเกี่ยวข้องกับจังหวัดลำปาง ในขณะเดียวกันก็ยังมีสถานที่ที่แสดงหลักฐานว่าเป็นบริเวณที่เกิดเหตุการณ์จริงในเรื่อง อันเป็น

วารสารวิชาการ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์

เสมือนพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ (คือพื้นที่บริเวณต้นพระศรีมหาโพธิ์ในวัดศรีล้อม) ปรากฏอยู่ โดยเนื้อหาของเรื่องอันเป็นภูมิประวัติของเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตน เริ่มจากเรื่องราวตำนานการสร้างเมืองเขลางค์นคร กุกกุนนคร (เมืองไก่ ชื่อเดิมของเมืองลำปาง) อันเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ตามที่กล่าวไว้ในตำนาน

ภูมิประวัติเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตน

ตามตำนานพื้นเมืองกล่าวว่า บริเวณเมืองลำปางนี้เคยเป็นมหานครใหญ่เป็นที่อาศัยของมนุษย์ทั้งหลายมากกว่าแสนคน ในขณะนั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์พระนามว่า “พระยาสุจวรรณะ” ได้เสด็จมายังดอยยัสสะกิตติ (ปัจจุบันคือ วัดม่อนพญาแช่ ตำบลพิชัย อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง) ที่มีฤๅษี 5 ตนอาศัยอยู่ ซึ่งก่อนที่พระพุทธร่องค์จะเสด็จมา ณ สถานที่นี้ พระพุทธร่องค์ประทับอยู่ในป่าชื่อว่า “เขตนวราม” เมื่อถึงเวลาใกล้รุ่งได้บำเพ็ญพุทธกิจโดยตรวจดูสัตว์โลกด้วยพุทธญาณ พระพุทธร่องค์ทรงเห็นฤๅษีผู้เป็นสหายกัน 5 ตนจึงทรงใคร่ครวญว่า “เราจะไปโปรดฤๅษีทั้ง 5 ตนนั้น” แล้วเสด็จมาทางอากาศไม่นานก็เสด็จมาถึงบริเวณภูเขาสูงหนึ่งชื่อว่า “ยัสสะกิตติ” จากนั้นได้ประทับนั่งอยู่ ณ ที่นั้น ต่อมาฤๅษีทั้ง 5 ตนเดินบิณฑบาตผ่านมาได้เลื้อยเห็นพระพุทธร่องค์ที่กำลังประทับนั่งมีพระฉัพพรรณรังสีแผ่จากพระวรกายสว่างรุ่งเรืองไปทั่วทั้งภูเขา ด้วยความอัศจรรย์ใจจึงเข้าไปสักการะพระพุทธร่องค์ และกราบอาราธนาพระพุทธร่องค์ขอให้แสดงพระธรรมเทศนาโปรด ประจวบกับในวันนั้นเป็นวันมหาอุโบสถศีล ตรงกับวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 พระพุทธร่องค์จึงได้ทรงแสดงธรรมชื่อ “อนุพุททิกถา” แก่ฤๅษีทั้ง 5 ตน หลังจบพระธรรมเทศนาฤๅษีทั้ง 5 ตนต่างก็มีจิตใจแช่มชื่นเบิกบาน ซึ่งในรสแห่งพระธรรมและเลื่อมใสในพระพุทธร่องค์เป็นอันมาก ด้วยความศรัทธาอย่างแรงกล้า และเกรงว่าจากนี้ต่อไปพวกตนจะไม่มีวาสนาได้เฝ้าพระพุทธร่องค์อีก จึงได้กราบทูลขอเส้นพระเกศาไว้เพื่อเป็นที่สักการบูชา พระพุทธร่องค์จึงได้ยกพระหัตถ์ข้างขวาขึ้นลูบไปบนพระเศียรได้พระเกศาธาตุมา 5 เส้น แล้วยื่นให้แก่ฤๅษีพร้อมกับตรัสว่า “ดูก่อนท่านฤๅษีทั้งหลาย ท่านจงนำเอาเกศาธาตุของเราไปบรรจุไว้ในที่ประทับนั่งของเราเถิด” ในขณะเดียวกันนั้นพระพุทธร่องค์ได้ทรงตั้งจิตอธิษฐาน ทันทันนั้นบันฑุกัมพลศิลาอาสน์อันเป็นที่สถิตของพระอินทร์ซึ่งตามปกติจะอ่อนนุ่มเมื่อประทับนั่งจะยุบจมลงไปครึ่งองค์ แต่ด้วยพระบารมีแห่งการอธิษฐานของพระพุทธร่องค์จึงทำให้พระแท่นนี้แสดงอาการร้อนและแข็งกระด้าง พระอินทร์จึงทอดทิพยเนตรลงมา เมื่อทรงทราบเหตุแล้วก็ได้เสด็จลงมาเนรมิตปราสาททองหลังหนึ่งมีความสูง 6 คอก ประดับด้วยแก้ว 7 ประการ มียอดปราสาท 100 ยอด มีประตู 8 ด้าน แสดงให้ฤๅษีทั้ง 5 ตนได้เห็น เมื่อฤๅษีได้เห็นดังนั้นก็ได้นำพระเกศาธาตุของพระพุทธร่องค์ไปบรรจุไว้ในปราสาทหลังนั้น ทันทันนั้นปราสาทหลังนั้นได้จมลงใต้ดินมีความลึกประมาณ 100 วา ฤๅษีทั้ง 5 ตนเกิดความโสมนัสเป็นอย่างยิ่งจึงได้ชักชวนกันก่อเจดีย์ครอบหลุมอันเป็นที่ประดิษฐานพระเกศาธาตุนั้นไว้ (ปัจจุบันคือ “พระธาตุม่อนพระยาแช่”) (สร้อยสวัสดิ์ อ่องสกุล, 2548, น. 132-134)

หลังจากนั้นพระพุทธร่องค์ทรงทอดพระเนตรไปทางทิศตะวันตกเห็นสถานที่หนึ่งที่มีชื่อว่า “ภูตบาปดิยักชะ”(“ช่วงเวียงดิน” บริเวณลานของเมืองโบราณที่ชื่อ “เวียงเขลางค์นคร” ปัจจุบันคือเขตตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง) แล้วตรัสแก่ฤๅษีว่าในภายภาคหน้าจะมีการสร้างเมืองขึ้น ณ ที่นั้น หากแต่มียักษ์จำนวนหนึ่งมาเบียดเบียน มนุษย์จะไม่สามารถอาศัยอยู่บริเวณนี้ได้ จึงเป็นที่อยู่อาศัยของยักษ์ที่ไม่มีความเคารพในพระพุทธร่องค์ จากนั้นจึงได้เสด็จมาพร้อมกับฤๅษีทั้งห้า โดยเหาะลงจากภูเขา ยัสสะกิตติด้วยพุทธญาณ มาถึงยังบริเวณที่อาศัยของยักษ์ (บริเวณช่วงเวียงดิน) ซึ่งในขณะนั้นบรรดายักษ์

วารสารวิชาการ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิต

ทั้งหลายกำลังชุมนุมกันอยู่ พระพุทธรองค์จึงได้ประทับยืนอยู่บนอากาศ บรรดาอัครทั้งหลายไม่ทราบว่าเป็นผู้ใดเพราะไม่เคยเห็นมาก่อน จึงไม่ได้แสดงความเคารพสักการะแต่อย่างใด พระพุทธรองค์จึงทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ด้วยการเนรมิตให้บริเวณนั้นมีมณีนธการ มองไม่เห็นสิ่งใดนอกจากพระพุทธรองค์ที่กำลังประทับยืนลอยอยู่กลางอากาศเท่านั้น เมื่อยกัทั้งหลายเห็นเช่นนั้นจึงเกิดความกลัวต่อสิ่งที่เกิดขึ้น จึงพร้อมใจกันกราบอาราธนาพระพุทธรองค์ให้เสด็จลงมาจากบนอากาศแล้วกราบทูลถามว่า “ท่านเป็นใคร มีนามว่าอะไร” พระพุทธรองค์จึงตอบไปว่า “เราคือตถาคตผู้เป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายในโลก” บรรดาอัครทั้งหลายจึงทราบว่าคุณคที่อยูตรงหน้าคือองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พญายัทั้งหลายซึ่งมีความเลื่อมในพระพุทธรองค์ได้แสดงอิทธิฤทธิ์โดยนำเอาแผ่นหินจากอุตตรกรูทวีปมาทำเป็นบัลลังก์ที่ประทับนั่ง ถวายแด่พระพุทธรองค์เพื่ออาราธนาให้แสดงธรรมโปรดบรรดาอัครทั้งหลาย พระพุทธรองค์ได้แสดงธรรมชื่อว่าปัญจศีลภา (ว่าด้วยศีล 5) แก่เหล่าอัคร และขอให้หยุดทำร้ายเบียดเบียนมนุษย์ เมื่อพระธรรมเทศนาสิ้นสุดลง เขียวทุกเขียวของอัครทุกคนได้หลุดออกจากปากในทันทีทันใด จึงเป็นเหตุทำให้อัครเหล่านั้นหมดความดุร้ายไปโดยสิ้นเชิง ดังปรากฏเนื้อความตอนหนึ่งในคาวตำนานวัดศรีล้อม (พระมหากันทร ทาไชยวงศ์, 2492, น. 10) ว่า

“พระพุทธรเจ้าก็เทศนาว่า ปาโณ น หันตัพโพ อทินนา กามะสุมิฉา น ตริตัพพัง มุสา น ตริตัพพัง สุราเม น ตริตัพพัง ดังนี้ อัครทั้งหลายได้ฟังธรรมเทศนาเท่านั้นแล้ว ส่วนว่าเขียวแห่งอัครทั้งหลาย หล่อนลงบ่หลอ เหลือปากกับคอ เลยหายสวกล่าตั้งแต่หันแล”

จากนั้นพระพุทธรองค์ทรงพยากรณ์ว่า ในภายภาคหน้าจะมีพญานามว่า “มหันตา” มาสร้างบ้านแปงเมืองและสร้างวัดในพระพุทธศาสนาไว้ ณ บริเวณนี้ (ปัจจุบันคือบริเวณวัดศรีล้อม ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง) บ้านเมืองจะมีความเจริญรุ่งเรืองประชาชนต่างมีความสุขเป็นอันมาก จึงขอให้อัครทั้งหลายจงช่วยกันดูแลรักษาบริเวณสถานที่แห่งนี้ตราสืบอายุแห่งพระพุทธศาสนา 5,000 ปี อย่าได้เบียดเบียนมนุษย์ เพราะหากสถานที่นี้ไม่มีผู้คนมากกราบไหว้ จะเป็นเหตุให้บ้านเมืองร้าง ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นบ้านเมืองจะเกิดอาเพศครั้งใหญ่ เมื่อพญายัทั้งหลายและบรรดาอัครทั้งหลายได้รับพระบัญชาจากพระพุทธรองค์เช่นนั้นแล้ว ด้วยความศรัทธาในพระพุทธรองค์ พญายัทั้งหลายจึงกราบทูลขอพระเกศาธาตุของพระพุทธรองค์ไว้สักการบูชา แต่พระพุทธรองค์ทรงทักท้วงเพราะสถานที่แห่งนี้ไม่เหมาะที่จะประดิษฐานพระเกศาธาตุ แต่ได้ทรงแนะนำให้พญายัทั้งหลายไปเอาหนอดันศรีมหาโพธิ์ที่พระพุทธรองค์ตรัสรู้ขึ้นมาปลูกไว้ตรงนี้ ส่วนพญายัทั้งหลายก็ไม่ลดละความพยายาม และได้ทูลขอพระพุทธรองค์อยู่เช่นนั้น พระพุทธรองค์จึงตรัสว่า ขอให้ท่านทั้งหลายจงไปนำเอาแผ่นหินจากภูเขาคือว่า “เวทิลลบรรพต” มา เมื่อพญายัทั้งหลายนำมาแล้ว พระพุทธรองค์จึงทรงลุกขึ้นประทับรอยพระพุทธรบาทลงบนแผ่นหิน ด้วยพุทธานุภาพแห่งพระพุทธรองค์แผ่นหินได้ยุบเป็นร่องลึกตามรอยพระพุทธรบาทประมาณ 3 อกคูลี และแผ่นหินได้จมลึกลงไปใต้พื้นดินประมาณ 100 วา พระพุทธรองค์ทรงแยมพระโอษฐ์ ฤๅษีเห็นเช่นนั้นจึงเกิดความสงสัยว่าเพราะเหตุใดพระพุทธรองค์จึงทรงแยมพระโอษฐ์ พระพุทธรองค์จึงตรัสถึงเหตุนี้ว่า ในภายภาคหน้านับจากนี้ไปสถานที่แห่งนี้จะมีผู้คนมาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนเป็นจำนวนมาก และพระพุทธศาสนาจะเจริญรุ่งเรืองเมื่อใดที่แผ่นหินรอยพระพุทธรบาทนี้ผุดขึ้นมาจากใต้ดินเสมอกับพื้นดิน เวลานั้นเมืองแห่งนี้จะเป็นมหานครที่ยิ่งใหญ่ เต็มไปด้วยเศรษฐีคหบดีมีผู้คนหลังไหลไปมาไม่ขาด จากนั้นได้รับสั่งให้ฤๅษีไปนำหนอดันศรีมหาโพธิ์ที่ตถาคตตรัสรู้ขึ้นมาปลูกไว้ ณ ตรงที่พระพุทธรองค์ได้ประทับอยู่นี้ เพื่อให้เป็นศรีแก่บ้านเมือง

วารสารวิชาการ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิต

หลังจากที่พระพุทธรองค์ได้ประทับรอยพระพุทธรบาทแล้ว ฤๅษีทั้ง 5 ตนจะถวายภัตตาหารเช้าแด่พระพุทธรองค์ แต่วันนั้นเป็นวันที่ท้องฟ้าปิด เต็มไปด้วยหมอกหนา มองไม่เห็นว่าเป็นเวลาใด ฤๅษีมีความกังวลใจเป็นอย่างยิ่งเพราะเกรงว่าจะล่วงเลยเวลาฉันภัตตาหารตามที่กำหนดในพุทธบัญญัติ ในขณะที่เดียวกันพระอินทร์ได้หยั่งรู้ถึงความวิตกกังวลใจของฤๅษี จึงได้เนรมิตตนเป็นไก่เผือกตัวผู้บินมาจับอยู่บนปลายไม้ไผ่แล้วส่งเสียงขันขึ้น 3 ครั้ง เพื่อบอกเวลาเป็นนัยว่าเป็นเวลาเช้า ยังไม่เลยเที่ยงวัน ฤๅษีทั้ง 5 ตนจึงรู้ว่ายังไม่ล่วงเลยเวลา ต่างก็มีความโสมนัสและอนุโมทนากับไก่เผือกผู้ตัวนั้น จึงได้ตั้งจิตอธิษฐานทำบุญอุทิศเจาะจงให้ไก่เผือกผู้ตัวนั้นด้วยความยินดี ซึ่งไก่เผือกได้กลายเป็นหนึ่งในสัญลักษณ์ของเมืองลำปางมาจนถึงปัจจุบัน

ภาพ 1 ไก่ขาว สัญลักษณ์เมืองลำปาง

ที่มา: ลานนาโพสต์, 2561

ครั้งเสร็จจากกัตตกิจ (ฉันภัตตาหาร) พระพุทธรองค์ได้ตรัสพุทธพยากรณ์ว่า “ต่อไปภายหน้าบริเวณนี้จะเป็นที่ตั้งแห่งมหานครนามว่า “กุกกฏนคร” (แปลว่า “เมืองไก่” อันเป็นชื่อเดิมของเมืองลำปาง) ที่มีประชากรกว่า 352,000 คน เมื่อตลาคตปริณิพานไปแล้วประมาณ 1,100 ปี จะมีบรรดาฤๅษีมาช่วยกันสร้างเมืองจนเสร็จสมบูรณ์ บ้านเมืองจะร่มเย็นเป็นสุข ชาวเมืองนับถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ประชาชนจากเมืองใหญ่น้อยจะหลั่งไหลเข้ามา ขอให้ท่านฤๅษีทั้งหลายจงจำคำที่เรากล่าวนี้ให้ดี อย่าลืมเตือน และนำเอาเรื่องนี้ไปแจ้งแก่ท้าววิรุฬหกและท้าวเวสสุวัณผู้เป็นโลกบาลสื่อสารไปยังกุ่มกัณฑ์ คนธรรพ์ทั้งหลายให้มาเฝ้ารักษาสถานที่ช่วงเวียงดิน (ปัจจุบันคือ บริเวณวัดศรีล้อม ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง) แห่งนี้ เพราะในภายภาคหน้าพระพุทธรศาสนาจะประดิษฐานตั้งมั่นเจริญรุ่งเรือง ณ สถานที่นี้” จากนั้นพระพุทธรองค์ก็ได้อธิษฐานจิตเสด็จกลับสู่เมืองราชคฤห์ตามเดิม

เมื่อฤๅษีทั้ง 5 ตน ได้รับพุทธบัญชาแล้วจึงได้นำเรื่องราวไปแจ้งแก่ท้าววิรุฬหกและท้าวเวสสุวัณ และได้ไปอัญเชิญหนอตันศรีมหาโพธิ์จำนวน 2 หน่อ ชื่อ “คันธิกะ” จากอูตรกฐทวีปมาปลูกไว้ ณ บริเวณเวียงดิน (บริเวณวัดศรีล้อมในปัจจุบัน) ที่พระพุทธรองค์เคยประทับนั่งแสดงธรรมและประทับรอยพระพุทธรบาท แต่เป็นที่น่าเสียดายต้นศรีมหาโพธิ์นั้นได้ตายลงไป กาลต่อมามีฤๅษีชื่อว่า “ชีวิสสมาหุ” ได้ไปอัญเชิญหนอตันศรีมหาโพธิ์จากป่าอูตรกฐทวีปมาปลูกไว้แทนต้นเดิมที่ตายไป และขอให้ท้าวเวสสุวัณพร้อมกับบริวารรวมทั้งสิ้น 3,000 คน ได้ผลัดเปลี่ยนกันมาเฝ้ารักษาสถานที่แห่งนี้ทุกวันมิให้ขาด ซึ่งเป็นการรับรู้กันโดยทั่วไปว่าหากเวลาใดเกิดลมพัดผิดปกติ สุนัขเห่าหอน ท้องฟ้ามีดครึ้ม นั้นแสดงว่ายามนั้นบรรดาบริวารของท้าวเวสสุวัณได้ผลัดเปลี่ยนเวรยามกันมาเฝ้า หากบุคคลใดไม่ให้ความเคารพยำเกรงต่อสถานที่แห่งนี้ บรรดายักษ์ทั้งหลายจะเบียดเบียนหรือทำให้บุคคลนั้นมีอันเป็นไป บ้านเมืองจะเกิดอาเพศเดือดร้อน รุนวายเป็นทุกข์ ฝนฟ้าจะไม่ตกต้องตามฤดูกาล เกิดภาวะ

วารสารวิชาการ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์

ข้าวยากหมากแพง ชาวเมืองจะมีความทุกข์ยากลำบาก ท้าวเวสสุวรรณและฤๅษีจึงสั่งไว้ว่าบุคคลใดได้เป็นเจ้าของนี้จึงเตือนแก่ประชาชนทั้งหลายว่า จงให้ความเคารพสักการบูชาต้นศรีมหาโพธิ์บริเวณช่วงเวียงดินนี้ และช่วยกันดูแลรักษาเพื่อให้เป็นที่พึ่งแก่ผู้ที่มีความทุกข์ และให้ชาวเมืองตั้งอยู่ในศีล 5 บ้านเมืองก็จะเจริญรุ่งเรือง ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ผาสุก (สุจิรา พาสล, 2556, น. 88-89)

สำหรับภูมิประวัติของเจ้าพอมหายักษ์สามพันตนนั้น ได้มีบางสำนวนที่มีรายละเอียดแตกต่างไปจากตำนานพื้นเมืองลำปาง ซึ่งอาจเนื่องมาจากเป็นข้อมูลมุขปาฐะที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในรายละเอียดของข้อมูล ดังเช่นเรื่องราวที่ได้จากปราชญ์พื้นบ้านของจังหวัดลำปางคือ พ่อหนานบุญศรี วรรณศรี (สัมภาษณ์, 4 กันยายน 2566) ได้เล่าว่า วัดศรีล้อมนั้นเป็นสถานที่สถิตของ “เจนน่านเจนเมือง” (ผีอารักษ์เมือง) ของเขลางค์นครในอดีต ที่แห่งนี้เดิมเป็นป่าดงดิบเป็นพื้นที่ของยักษ์ที่มีความดุร้ายและจับมนุษย์กินเป็นอาหาร ชาวเมืองมีความหวาดกลัวบรรดายักษ์เหล่านั้น เมื่อชาวเมืองทราบข่าวว่าองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เสด็จมาที่วัดพระแก้ว (ปัจจุบันคือวัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง) จึงได้พากันไปกราบทูลเรื่องราวความเดือดร้อนให้พระพุทธองค์ได้ทรงทราบ พระพุทธองค์ทรงรับปากกับชาวเมืองว่าจะช่วยเหลือและจะเสด็จไปที่นั่น (วัดศรีล้อม) ด้วยพระองค์เอง เมื่อพระพุทธองค์เสด็จไปยังพื้นที่แห่งนั้น บรรดายักษ์ทั้งหลายได้แสดงอิทธิฤทธิ์แก่พระพุทธองค์ด้วยการบดบังแสงแดด ทำให้ท้องฟ้ามืดมิดไปทั่วทั้งเมือง จนไม่สามารถรู้ได้ว่าเป็นเวลาใด ชาวเมืองเกิดความกังวลใจว่าพระพุทธองค์ยังไม่ได้ฉันภัตตาหารเพล พระอินทร์จึงจำแลงกายมาเป็นไก่เผือกขึ้นขึ้นพื่อให้รู้ว่ายังเป็นเวลาเช้านี้ เพื่อให้พระพุทธองค์ได้ฉันภัตตาหารภายในช่วงเวลาที่ยังไม่ถึงเวลาเพล พระพุทธองค์ทรงหยั่งรู้ด้วยพระญาณว่ายักษ์ได้แสดงอิทธิฤทธิ์แก่พระองค์ พระพุทธองค์จึงได้แสดงพุทธานุภาพด้วยการเนรมิตให้ฝนที่เย็นเหมือนน้ำแข็งตกลงมาหาใหญ่ ทำให้บรรดายักษ์ทั้งหลายต่างพากันหนาวสั่นกันไปทั่วหน้าและคิดเช่นเดียวกันว่าตั้งแต่อยู่ ณ ที่นี้เป็นเวลานานมานานยังไม่เคยเกิดเหตุการณ์เช่นนี้มาก่อน บุคคลผู้นี้จะต้องเป็นผู้ที่มีบุญญาธิการเป็นแน่ ยักษ์ทั้งหลายจึงเกิดศรัทธาปสาทะ และได้เข้าไปกราบพระพุทธองค์ พร้อมทั้งให้คำมั่นสัญญาว่าต่อไปจะไม่จับมนุษย์กินเป็นอาหาร จะตั้งมั่นอยู่ในศีล 5 ศีล 8 ตลอดไป และจะสถิตและปกป้องคุ้มครองในบริเวณพื้นที่แห่งนี้ และที่สำคัญคือจะช่วยดูแลพระพุทธรูปไปจนสิ้นอายุ 5,000 ปี ตลอดจนช่วยดูแลรักษากันเมือง และคอยช่วยเหลือเกื้อกูลชาวบ้านผู้ที่ตั้งอยู่ในศีลธรรมที่มีความตกทุกข์ได้ยาก

นับแต่นั้นมา ชุมชนดังกล่าวมีความสงบสุข รมเย็น กาลสมัยต่อมาชาวบ้านจึงเกิดความเลื่อมใสศรัทธาต่อบรรดายักษ์ทั้งหลายซึ่งมีพญายักษ์เป็นหัวหน้า โดยชาวบ้านเชื่อว่าพญายักษ์ตนนั้นคือท้าวเวสสุวรรณหรือที่ชาวจังหวัดลำปางเรียกขานนามท่านว่า “เจ้าพอมายักษ์” หมายถึงผู้ปกครองสูงสุดของยักษ์ทั้งหลายซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวจังหวัดลำปาง โดยเฉพาะชุมชนศรีล้อม ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ให้ความเคารพศรัทธา จึงได้ร่วมกันสร้างศาลเพียงตาขึ้นบริเวณใต้ต้นศรีมหาโพธิ์บริเวณภายในวัดศรีล้อม (โดยในช่วงแรก ๆ ยังไม่มีรูปปั้นยักษ์แต่อย่างใด) ทั้งนี้เพื่อเป็นสัญลักษณ์แห่งการแสดงความเคารพและให้เป็นที่สถิตของบรรดายักษ์ทั้งหลายซึ่งมีทั้งสิ้น 3,000 ตนตามตำนานที่ได้เล่าสืบกันมา (ณัฐกานันท์ กิตติจันทร์รัตน, สัมภาษณ์, 6 กันยายน 2566)

วารสารวิชาการ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์

ภาพ 2 ศาลเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตนหลังเดิม (ด้านข้าง)

ภาพ 3 ศาลเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตนหลังเดิม (ด้านหน้า)

สำหรับรูปปั้นยักษ์ที่ปรากฏอยู่ ณ บริเวณศาลเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตนในปัจจุบันนั้น มีปรากฏขึ้นในภายหลังจากการสร้างศาลเพียงตาแล้ว โดยรูปปั้นยักษ์ดังกล่าวได้สร้างขึ้นโดยมีจุดประสงค์เพื่อเป็นรูปเคารพของผู้มีจิตศรัทธาต่อเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตน กับทั้งเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งหากพิจารณาจากที่มาหรือการปรากฏของรูปปั้นยักษ์แล้ว อาจแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ ประเภทแรก เป็นรูปปั้นที่ทางวัดศรีล้อมโดยเจ้าอาวาสในขณะนั้น (สันนิษฐานว่าคือพระวิบูลเมธี หรือพระมหาตาคำ นนทิโย) ได้สร้างขึ้นมีอายุประมาณกว่า 100 ปี คือรูปปั้นยักษ์ 2 ตนในท่านั่งกำกระบอง อยู่ใต้ต้นศรีมหาโพธิ์หันหน้าออกไปทางประตูวัด (บุญศรี วรรณศรี, สัมภาษณ์, 4 กันยายน 2566) และอีกประเภทหนึ่งคือ รูปปั้นที่ผู้มีความเลื่อมใสศรัทธาเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตนนำมาถวายวัดศรีล้อมในช่วงเวลา 60-70 ปีที่ผ่านมากว่า 10 คน ประดิษฐานอยู่บริเวณลานใต้ต้นศรีมหาโพธิ์ เพื่อเป็นที่สักการบูชาของบุคคลทั่วไปต่อไป (พระพัฒน์พงษ์ ปภาโส, สัมภาษณ์, 28 มีนาคม 2566; ญัฐกานต์ กิตติจันทร์รัตนนา, สัมภาษณ์, 6 กันยายน 2566; ชาตรี ยศสมแสน, สัมภาษณ์, 6 กันยายน 2566)

วารสารวิชาการ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์

ภาพ 4 บริเวณด้านหน้าศาลเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตน วัดศรีล้อม

อย่างไรก็ตาม อาจเป็นที่สับสนของบุคคลทั่วไปเกี่ยวกับการกล่าวขานนามของท้าวเวสสุวรรณ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในชุมชนศรีล้อมและจังหวัดลำปางว่าในเอกสารโบราณบางฉบับและการเรียกขานนามเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตนของผู้สูงอายุชาวลำปางที่มีอายุมากกว่า 80 ปี บ้างก็เรียก “เจ้าพ่อยักษ์สามพันตน” บ้างก็เรียกว่า “เจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตน” ดังที่ บุญศรี วรรณศรี (สัมภาษณ์, 4 กันยายน 2566) กล่าวว่า สาเหตุที่เป็นเช่นนั้น เนื่องมาจากนาม “เจ้าพ่อยักษ์สามพันตน” เป็นชื่อเรียกตามตำนานดั้งเดิมที่แสดงถึงการยกย่องพญายักษ์ว่า “เจ้าพ่อ” ซึ่งมีความหมายว่าผู้เป็นใหญ่ที่ควบคุมยักษ์ที่ คุร่ายเป็นจำนวน 3,000 ตน ในเวลาต่อมาได้มีการแต่งตั้งเจ้าอาวาสวัดศรีล้อมรูปใหม่คือพระมหาตาคำ นนทียะ หรือพระวิบูลเมธี (ตาคำ ปั่นใจเย็น) ซึ่งเพิ่งสอบบาลีสนามหลวงประโยค 3 ได้และมีคำแสดงสมณศักดิ์เป็น “มหา” นำหน้าชื่อ ประกอบกับพระมหาตาคำ นนทียะ เห็นว่าเจ้าพ่อยักษ์สามพันตนเป็นที่เคารพบูชาอย่างมากของชาวชุมชนศรีล้อมและบุคคลทั่วไป จึงเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่จะให้การยกย่องและให้เกียรติเจ้าพ่อยักษ์สามพันตนเป็น “มหา” ซึ่งหมายถึง ยิ่งใหญ่ด้วย จึงได้เรียกขานนามเจ้าพ่อยักษ์สามพันตนว่า “เจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตน” นับแต่ท่านดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดศรีล้อมเป็นต้นมา

ภูมิประวัติของเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตนดังกล่าวข้างต้น เป็นส่วนหนึ่งของที่มาแห่งความเชื่อและความศรัทธาที่ชาวชุมชนศรีล้อมและบุคคลทั่วไปมีต่อเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตน ซึ่งผู้เขียนได้สังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารโบราณที่น่าเชื่อถือหลายฉบับ อาทิ เอกสารที่พระภิกษุและหนานได้จารผูกเป็นตำนานไว้ตั้งแต่ปี พ.ศ.2479 และอยู่ในสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ ผวนกับคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ในชุมชนศรีล้อม ที่กลายมาเป็นความเลื่อมใสศรัทธาเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตนดังเป็นที่ประจักษ์ว่ามีผู้คนมาสักการะขอพร บนบานศาลกล่าวเพื่อขอความช่วยเหลือในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งมีผู้คนจำนวนไม่น้อยที่สมปรารถนาในสิ่งที่มุ่งหวัง และได้กลับมาแก้บนด้วยสิ่งของต่าง ๆ ตามที่ได้บนบานไว้ ซึ่งเรื่องราวของความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตนได้แพร่กระจายไปอย่างกว้างขวางด้วยสื่อที่หลากหลาย จนมีผู้คนต่างพื้นที่ทั้งในจังหวัดลำปาง และต่างจังหวัดได้เดินทางมาสักการะบูชาอย่างไม่ขาดสาย อีกทั้งในแต่ละปีก็มีผู้คนจากทุกสารทิศมาร่วมพิธีกรรมเลี้ยงเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตนอย่างคับคั่ง

วารสารวิชาการ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์

ภาพ 5 ประชาชนทั่วไปไหว้ขอพรและแก้บนต่อเจ้าพอมหายักษ์สามพันตน

บทบาทหน้าที่แห่งพิธีกรรมเลี้ยงเจ้าพอมหายักษ์สามพันตน

จากการรับรู้ของชาวชุมชนศรีล้อม ตลอดจนคนต่างชุมชนในจังหวัดลำปางและต่างจังหวัด ทั้งจากเอกสารโบราณ สื่อออนไลน์ และการเล่าขานสืบต่อกันมาเกี่ยวกับภูมิประวัติของท้าวเวสสุวัณ ในบทบาทของเจ้าพอมหายักษ์สามพันตน ที่ช่วยปกป้องคุ้มครองมนุษยโลกให้รอดพ้นจากสิ่งอัปมงคลทั้งปวง และบันดาลให้มนุษย์ได้สมหวังในสิ่งที่ปรารถนา ดังเป็นที่ประจักษ์แก่บุคคลทั่วไปที่ได้มาสักการะเพื่อขอพรหรือบนบานศาลกล่าว ณ ศาลเจ้าพอมหายักษ์สามพันตน ในบริเวณวัดศรีล้อม อันเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อว่า เป็นพื้นที่ดั้งเดิมอันเป็นแหล่งกำเนิดของตำนานเจ้าพอมหายักษ์สามพันตนที่มีต้นศรีเมหาโพธิ์ปรากฏอยู่ โดยสิ่งที่ขอพรและหรือบนบานศาลกล่าวต่อเจ้าพอมหายักษ์สามพันตน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องความทุกข์ยากที่ประสบอยู่ หรือความต้องการที่จะประสบความสำเร็จในเรื่องต่าง ๆ เช่น การค้าขาย ที่ดิน การสอบคัดเลือกเข้ารับราชการ หรือการสอบแข่งขันในโอกาสต่าง ๆ ฯลฯ ส่วนใหญ่จะประสบความสำเร็จตามที่ได้ขอพรหรือบนบานไว้ โดยจะเห็นได้จากการที่บุคคลต่าง ๆ ได้ไปถวายสิ่งของที่หลากหลายตามที่ได้นบนานไว้อย่างต่อเนื่อง อีกทั้งในเดือนพฤษภาคม-มิถุนายนของทุกปีจะมีการจัดพิธีเลี้ยงเจ้าพอมหายักษ์สามพันตน ณ วัดศรีล้อม อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ที่มีผู้คนจำนวนมากทั้งที่อยู่ในชุมชนและต่างจังหวัดมาร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการจัดพิธีกรรมและร่วมในพิธีกรรมเป็นจำนวนมาก สิ่งดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงความเคารพศรัทธาในเจ้าพอมหายักษ์สามพันตน อันเป็นนิยามแห่งความเชื่อและความศรัทธาในเจ้าพอมหายักษ์สามพันตนอย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน

อย่างไรก็ตาม การที่พิธีกรรมเลี้ยงเจ้าพอมหายักษ์สามพันตนดำรงอยู่ได้ในสภาวะการณ์ปัจจุบันในสังคมเมืองที่มีทั้งความแปลกแยกทางความคิดอันเนื่องมาจากความเจริญทางวิทยาการแขนงต่าง ๆ และระบบเศรษฐกิจที่ถดถอย เป็นเรื่องที่ไม่ง่ายนักแต่ก็สามารถดำรงอยู่ได้ด้วยด้วยความเชื่อความศรัทธาที่มีต่อเจ้าพอมหายักษ์สามพันตน ซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้พิธีกรรมเลี้ยงเจ้าพอมหายักษ์สามพันตนยังสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลากว่าร้อยปี จากการศึกษาและตรวจสอบโดยอาศัยเทคนิควิธีการต่าง ๆ ทั้งการค้นคว้าจากเอกสาร การสัมภาษณ์ชาวชุมชน การสังเกตวิถีชุมชนและการเข้าร่วมในพิธีกรรมประกอบกับการวิเคราะห์ตามแนวคิดของ วิลเลียม บาสคอม (William Bascom) เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของ คติชนทำให้ทราบว่า บทบาท

วารสารวิชาการ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์

หน้าที่ของพิธีกรรมเลี้ยงเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตนเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้พิธีกรรมดังกล่าวสืบทอดมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ซึ่งบทบาทหน้าที่ที่ปรากฏในพิธีกรรมและบริบทของพิธีกรรมประกอบด้วย

1. สร้างขวัญและกำลังใจแก่ผู้ที่มีความเลื่อมใสศรัทธาเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตน เจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตนเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของจังหวัดลำปาง ที่มีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมากในการเป็นที่พึ่งทางใจให้แก่คนในชุมชนทั้งผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดลำปางโดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนศรีล้อม ตลอดจนผู้คนที่อยู่ในพื้นที่โดยรอบ จากการสัมภาษณ์ผู้ที่เข้าร่วมพิธีกรรม ต่างก็ให้คำตอบตรงกันเป็นส่วนใหญ่ว่า เมื่อได้มาร่วมพิธีกรรมและได้มาขอพรเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตนแล้วมีความสุข รู้สึกสบายใจ มีขวัญกำลังใจที่จะต่อสู้กับเรื่องราวต่าง ๆ ที่สร้างความกังวลและความทุกข์ใจให้ตนเอง เกิดความมั่นใจในการเผชิญอุปสรรคปัญหาต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการประกอบอาชีพ การศึกษาเล่าเรียน สุขภาพพลานามัย ตลอดจนปัญหาและความเดือดร้อนต่าง ๆ

2. เสริมสร้างความรัก ความสามัคคีระหว่างคนในชุมชน เจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตนเป็นศูนย์รวมจิตใจชาวลำปาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวชุมชนศรีล้อม ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง ดังจะเห็นได้จากในแต่ละวันจะมีผู้คนในชุมชนสลับเปลี่ยนกันมาดูแลศาลเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตน และอำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่เข้ามาสักการบูชาขอพรเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตนกันอย่างต่อเนื่อง และในแต่ละปีจะมีการจัดพิธีกรรมเลี้ยงเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตนขึ้นในช่วงเดือนพฤษภาคม-มิถุนายนเพื่อเป็นการแสดงเคารพและศรัทธาต่อเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตน ซึ่งกระบวนการจัดพิธีกรรมดังกล่าวตั้งแต่การเตรียมพิธีจนเสร็จสิ้นพิธี ล้วนแสดงให้เห็นถึงการร่วมแรงร่วมใจและความสมัครสมานสามัคคีของผู้คนที่ร่วมกันจัดงานได้อย่างชัดเจน ทั้งนี้นอกจากจะสร้างความรักความสามัคคีในชุมชนแล้ว ยังมีบทบาทในการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งมีทั้งคนในชุมชนกับชุมชนอื่น ๆ ทั้งในจังหวัดลำปาง และต่างจังหวัด ทำให้ผู้ที่มาร่วมงานต่างมีอารมณ์ร่วมกันภายใต้บริบทแห่งสถานการณ์เดียวกัน จนเป็นเหมือนคนในครอบครัวเดียวกัน มีความรู้สึกที่ผูกพันและเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน จนอาจกล่าวได้ว่าพิธีกรรมเลี้ยงเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตนเป็นศูนย์รวมจิตใจที่สร้างความรัก ความสามัคคี และความปรองดองอันดีงามของคนในชุมชนและคนต่างชุมชนอย่างแท้จริง

3. แสดงอัตลักษณ์หรือความเป็นตัวตนของกลุ่มชน เจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตนได้รับการยกย่องให้เป็นเทพเจ้าองค์หนึ่งที่ชาวลำปางเคารพนับถือเป็นอย่างมาก อันเป็นผลมาจากภูมิประวัติในตำนานพื้นเมืองรวมถึงเรื่องเล่าต่าง ๆ ที่ได้กล่าวถึงเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตนว่าเป็นเทพเจ้าผู้เป็นเทพารักษ์ที่ปกป้องคุ้มครองเมืองลำปางดูแลความเป็นอยู่ของชาวลำปางให้ร่มเย็นเป็นสุข รอดพ้นจากความทุกข์ยากและภัยอันตรายทั้งปวง เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูต่อเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตน ชาวลำปางได้จัดพิธีกรรมเลี้ยงเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตนขึ้นเพื่อบวงสรวงเซ่นไหว้เป็นเสมือนประเพณีที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี โดยพิธีกรรมดังกล่าวที่จัดขึ้นนอกจากจะเป็นพิธีกรรมที่แสดงความเคารพและความกตัญญูต่อเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตนแล้วยังเป็นพิธีกรรมที่แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของชาวลำปาง โดยในงานพิธีดังกล่าวจะมีกิจกรรมการแสดงที่แสดงให้เห็นถึงความเปี่ยมล้นและหรือเมืองลำปาง อันประกอบด้วยการเล่นดนตรีพื้นเมืองล้านนา การร่ายรำของเทพบุตรสลุกลง การตีกลองสะบัดชัย ในด้านเครื่องเซ่นสังเวยพิธีกรรมเลี้ยงเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตนที่ไม่เหมือนที่อื่นคือ มีการนำหมูสด เลือดสดมาเป็นเครื่องเซ่นสังเวยแต่เจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตน อาจกล่าวได้ว่าพิธีกรรมเลี้ยงเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตนของชาวจังหวัด

วารสารวิชาการ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์

ลำปาง เป็นพิธีกรรมที่แสดงให้เห็นถึง อัตลักษณ์ของชาวชุมชนลำปางที่ทำให้กลุ่มชนอื่นได้รับรู้วิถีปฏิบัติในการบวงสรวงท้าวเวสสุวรรณหรือเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตนของชาวชุมชนลำปางอย่างแท้จริง

ภาพ 6 การแสดงต่าง ๆ ในพิธีเลี้ยงเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตน

ภาพ 7 การใช้หมูดิบทั้งตัวและเลือดสดในการเซ่นสังเวย

4. เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในตัวบทพิธีกรรมและสังจธรรมอันเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต พิธีกรรมเลี้ยงเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตนเป็นพิธีกรรมที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน โดยมีทั้งการบันทึกเป็น ลายลักษณ์อักษร และการบอกเล่าจากปากต่อปากเป็นข้อมูลมุขปาฐะ ในภาพรวมของพิธีกรรมเลี้ยงเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตนนั้นมีสิ่งที่ให้เรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในตัวบทของพิธีกรรม ทั้งในเรื่ององค์ประกอบของพิธีกรรมนับตั้งแต่ผู้ประกอบพิธีกรรม เครื่องประกอบพิธีกรรม และขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม ซึ่งนอกจากจะแสดงถึง ภูมิปัญญาในการคัดสรรสิ่งต่าง ๆ มาใช้ในการประกอบพิธีแล้วในแต่ละสิ่งยังมีสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายอันเป็นคำสอนและแง่คิดที่ดี ดังเช่น การจัดพิธีเลี้ยงเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตนเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อถึงการแสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ การจัดโรงทาน ในพิธีเลี้ยงเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตนเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อถึงการเสียสละ การเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ ฯลฯ อันเป็นสิ่งที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อความสุขสวัสดิ์ส่วนตนและความสุขสงบในชุมชนอีกด้วย

5. ควบคุมพฤติกรรมความประพฤติของคนในชุมชน ทำให้เกิดสันติสุขในชุมชน ชาวชุมชนศรีล่อมและชาวจังหวัดลำปางต่างมีความเชื่ออย่างมั่นคงเกี่ยวกับเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตนว่า หากผู้ใดลบหลู่ดูหมิ่น ไม่รักษาสัจจะ กระทำผิดจารีตประเพณี ไม่ตั้งอยู่ในศีลธรรม เจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตนและบริวารจะไม่พึงพอใจจะบันดาลให้ผู้นั้นมีอันเป็นไป หรือหาก

ผู้ประกอบการลำปางไม่ยึดมั่นอยู่ในศีลธรรม เจ้าพ่อมหาภัยสามพันตนและจะบันดาลให้บ้านเมืองเกิดอาเพศ ประสบความทุกข์เดือดร้อน ภัยพิบัติต่าง ๆ (พระมหากันทร ทาไชยวงศ์, 2492, น. 19) เจ้าพ่อมหาภัยสามพันตนจึงเป็นเสมือนผู้มีบทบาทในการควบคุมพฤติกรรมความประพฤติของคนในชุมชนให้ยึดมั่นอยู่ในหลักศีลธรรม รักษา คำสัตย์ และไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น

6. เสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนด้วยทุนทางวัฒนธรรม เรื่องราวของเจ้าพ่อมหาภัยสามพันตนที่แสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์ของท้าวเวสสุวรรณ (เจ้าพ่อมหาภัยสามพันตน) ได้แพร่ขยายวงกว้างออกไปสู่สาธารณชนในแต่ละพื้นที่จนถึงต่างประเทศ เช่น มาเลเซีย อินโดนีเซีย สิงคโปร์ จีน เป็นต้น (ณัฐกานณ์ กิตติจันทรรัตน์, สัมภาษณ์, 6 กันยายน 2566)โดยผ่านทางสื่อออนไลน์ในหลายลักษณะ จึงทำให้เจ้าพ่อมหาภัยสามพันตนเป็นที่รู้จักของคนโดยทั่วไป โดยเฉพาะกลุ่มคนที่มีความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์เกี่ยวกับโชคลาภ เครื่องรางของขลัง หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่าเป็น “คนสายมู” ซึ่งย่อมาจากคำว่า “มูเตลู” ยิ่งไปกว่านั้นปัจจุบันกระแสการนับถือท้าวเวสสุวรรณมีมากขึ้นกว่าครั้งในอดีต ทำให้คนทั่วไปรู้จักเจ้าพ่อมหาภัยสามพันตนในนามท้าวเวสสุวรรณ ซึ่งในแต่ละวันบริเวณศาลเจ้าพ่อมหาภัยสามพันตนเต็มไปด้วยผู้คน que มากราบไหว้ขอพรอย่างไม่ขาดสายทางวัดศรีล้อมได้มีการจัดสร้างวัดมุงคลเหริญและรูปหล่อเจ้าพ่อมหาภัยสามพันตนขึ้น เพื่อให้ประชาชนได้เข้าบูชา อีกด้วยในขณะเดียวกันในบริเวณวัดศรีล้อมก็มีบริการจำหน่ายดอกไม้ ธูปเทียน ตลอดจนให้บริการจัดหาและรับทำเครื่องเซ่นไหว้นำไปสักการบูชาเจ้าพ่อมหาภัยสามพันตนเพื่อเป็นการแก้บน ในขณะเดียวกันการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยซึ่งเป็นหน่วยงานภาครัฐได้เลือกศาลเจ้าพ่อมหาภัยสามพันตนเป็นหนึ่งในสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดลำปางที่นักท่องเที่ยวต้องมาเยือน โดยประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางเว็บไซต์แนะนำสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ในจังหวัดลำปาง ส่งผลให้นักท่องเที่ยวโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่มีความเชื่อในเรื่องสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติเข้ามกราบไหว้ขอพรต่อเจ้าพ่อมหาภัยสามพันตนเป็นจำนวนมาก ทำให้ระบบเศรษฐกิจในชุมชนมีการหมุนเวียนในทิศทางที่ดีขึ้นทั้งในระดับบุคคลและชุมชน

ภาพ 8 วัดมุงคลต่าง ๆ และการจำหน่ายวัดมุงคล ดอกไม้ ธูปเทียน ภายในบริเวณศาลเจ้าพ่อมหาภัยสามพันตน

วารสารวิชาการ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์

บทสรุป

จากบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมเลี้ยงเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตน อาจกล่าวได้ว่าพิธีกรรมเลี้ยงเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตน เป็นพิธีกรรมที่มีบทบาทสำคัญในการตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทั้งในด้านความมั่นคงทางสังคม และความมั่นคงทางจิตใจ โดยสะท้อนความเป็นกลุ่มก้อนทางสังคมและความเชื่อที่พัฒนาเป็นความเลื่อมใสและศรัทธาเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตนอย่างเป็นรูปธรรม อันเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้พิธีกรรมเลี้ยงเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตนยังคงดำรงอยู่ได้ในสภาวะการณ์ปัจจุบัน และมีแนวโน้มที่จะพัฒนารูปแบบและกระบวนการการจัดพิธีกรรมไปอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ความเชื่อและความศรัทธาในเจ้าพ่อมหายักษ์สามพันตนยังคงฝังแน่นอยู่ในความคิดและความรู้สึกของชาวลำปางและบุคคลทั่วไปที่ราบนานเท่านาน

เอกสารอ้างอิง

ชาติรี ยศสมแสน. (10 ตุลาคม 2566). สัมภาษณ์.

ณัฐกานต์ กิตติจันทร์รัตน. (6 กันยายน 2566). สัมภาษณ์.

บุญศรี วรรณศรี. (4 กันยายน 2566). สัมภาษณ์.

พระพัฒน์พงษ์ ปภาโส. (28 มีนาคม 2566). สัมภาษณ์.

พระมหากันทร ทาไชยวงศ์. (2492). *คำวตำนานวัดศรีล้อม*. โรงพิมพ์มิตรไทย.

ลานนาโพสต์. (2561) *ตำนานเล่าขาน*. https://www.lannapost.net/2017/08/blog-post_43.html.

วิบูลเมธีอนุสรณ์. (2506). *ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพพระวิบูลเมธี*. สุริวงศ์การพิมพ์.

สร้อยดี อ่องสกุล. (2558). *พินิจตำนานลำปาง*. ศูนย์ล้านนาศึกษาคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สุจิรา หาผล. (2556). *ตำนานเรื่องเล่าลำปาง*. ลำปางบรรณกิจพริ้นติ้ง.